

**ԻՐԱՎՈՒՆՔԻ ԲԱՑԵՐԻ ԼՐԱՑՄԱՆ, ՎԵՐԱՑՄԱՆ
ՀԱՍԿԱՑՈՒԹՅՈՒՆԸ ԵՎ ԴՐԱՆՑ ՀԱՂԹԱՀԱՐՄԱՆ ԵՂԱՆԱԿՆԵՐԸ**

ԱՐՄԵՆ ԱՍԱՏՐՅԱՆ

Հասարակական հարաբերությունների իրավական կարգավորման գործընթացում հանդիպում են դեպքեր, երբ որոշակի հասարակական հարաբերություններ օրենսդրական կարգավորման չեն ենթարկվում, ինչը կարող է պայմանավորված լինել իրավական կամ իրավունքի բացերով: Հոդվածում քննարկման առարկա է դարձել իրավական միջոցների լրիվ կամ մասնակի բացակայությունը, ինչը անհրաժեշտ է իրավական կարգավորման ոլորտում գտնվող հասարակական հարաբերությունների կարգավորման համար:

Հոդվածում ուշադրության է արժանացել իրավունքի բացերը «վերացնելու», «հաղթահարելու», «լրացնելու» տերմինների ավելի ճշգրիտ սահմանման և օգտագործման անհրաժեշտությունը: Մասնավորապես, պետք է ամբողջությամբ բացառել «բացը վերացնելու», «բացը լրացնելու» տերմինները նույնացնելու հնարավորությունը: Հեղինակի կարծիքով, այն դեպքերում, երբ խոսքը վերաբերում է ոչ թե ընդհանրապես բացերը վերացնելուն, այլ ուղղակիորեն դատաիրավական համակարգի ունեցած դերին այդ բացերը լրացնելու գործընթացում, պետք է օգտագործել «բացերը լրացնել» տերմինը: «Բացերը լրացնել» ասելով նկատի է առնվում իրավասու պետական մարմնի (դատարանի) կողմից վիճահարույց իրավահարաբերությունների վերաբերյալ հատուկ որոշման ընդունումը՝ օրենսդրության կամ իրավունքի բացը բացահայտելու պայմաններում: «Բացերի վերացում» հասկացությունը, որը ենթադրում է դրանց ամբողջական վերացում իրավունքի և օրենքի համակարգում, պետք է ճանաչվի որպես առավել համարժեք այն գործառնությունների համար, որոնք իրականացնում են իրավասու իրավաստեղծ մարմինները՝ օրենսդիր, գործադիր և այլն: Բացերի վերացումը կատարվում է լրացումների միջոցով: Բացի լրացումը իրավաստեղծ մարմինների լիազորությունն է և իրավունքի չբավականացնող նորմի մշակումը:

Ինչ վերաբերում է «բացերի հաղթահարում» տերմինին, ապա, հեղինակի կարծիքով, այն ունի իր կիրառման ոլորտը. սա իրավասու պետական մարմինների գործունեությունն է (գրանցման մարմիններ, գերատեսչական կոմիտեներ և այլն), որոնք ստիպված են լինում հաճախ իրենց գործունեության ընթացքում լուծել այն հարցը, թե ինչպես պետք է վարվել իրավական կարգավորման բացերի հայտնաբերման դեպքում:

Այսպիսով, իրավունքի միանշանակ իրավական բովանդակության բացերի «վերացման», «լրացման», «հաղթահարման» վերոնշյալ հասկացությունների համախումբը, ինչպես նաև դրանց որոշակիացումը հնարավորություն

կտա ավելի հստակ բացահայտելու օրենսդիր և իրավապահ մարմինների գործունեության բնույթը լրացման և իրավունքում դրանց բացթողումների վերացման գործընթացում:

***Բանալի բառեր** – իրավունքի բաց, իրավակիրառ պրակտիկա, օրենսդրություն, կարգավորման բացակայություն, իրավունքի անալոգիա, օրենքի անալոգիա, իրավաստեղծագործություն, դատարան, իրավունքի կատարելագործում*

Իրավական բացը իրավական կարգավորման ոլորտում գտնվող հասարակական հարաբերությունների կարգավորման համար անհրաժեշտ իրավական միջոցների լրիվ կամ մասնակի բացակայությունն է¹: Օրենքներում և ենթաօրենսդրական ակտերում բացերի առկայության պատճառով առաջանում են իրավունքի էության որոշակիացման և կենսագործման խնդիրներ: Իրավունքում բացի լրացման հիմնական միջոցը պակասող նորմի հրապարակումն է, որի անհրաժեշտությունը կյանքն է թելադրում: Այն դեպքում, երբ իրավաստեղծ մարմինը չի հասցրել վերացնել բացը, օգտագործվում է իրավունքի կիրառման գույքորդության կարգը: Ջուգորդություն ասելով հասկացվում է որոշակի տաբեր երևույթների կամ առարկաների միջև նմանությունը: Իրավունքի գույքորդության կիրառումը չի նշանակում կոնկրետ գործերի կամայական լուծում:

Որոշումն այստեղ ընդունվում է օրինականության և արդարության սկզբունքներին համապատասխան: Իրավագիտության մեջ տարբերվում է գույքորդության երկու հիմնական տեսակ՝ օրենքի գույքորդություն և իրավունքի գույքորդություն: Շարադրվածի հիման վրա կարող ենք նշել, որ օրենքի գույքորդությունը կոնկրետ իավաբանական գործի լուծումն է այնպիսի իրավական նորմի հիման վրա, որը նախատեսված է ոչ թե տվյալ, այլ նման դեպքերի համար: Եթե իրավասու մարմինը գործը լուծում է առավել նման հասարակական հարաբերություններ կարգավորող նորմի կարգադրագրերին համապատասխան, ապա տվյալ դեպքում մենք գործ ունենք օրենքի գույքորդության հետ: Իրավունքի գույքորդությունը իրավունքի ընդհանուր սկզբունքների և իմաստի հիման վրա կոնկրետ գործի վերաբերյալ որոշում ընդունելն է: Իրավունքի գույքորդությունը կիրառվում է, երբ բացի առկայության դեպքում հնարավոր չէ ընտրել իրավունքի համանման նորմ²: Հարկ է նշել, որ իրավունքի գույքորդությունն այլ է: Այս պարագայում իրավաբանական գործին ընթացք է տրվում (գործը կարգավորվում է) իրավունքի ընդհանուր սկզբունքների և իմաստի հիման վրա: Այդ եղանակը ընդունելի է միայն այն պարագայում, երբ կոնկրետ երևույթի կարգավորման համար բացակայում է իրավունքի համանման նորմը

¹ Տե՛ս Պետության և իրավունքի տեսություն, ուսումնական ձեռնարկ, Եր., 2014, էջ 518:

² Տե՛ս Վ. Ն. Խրոպանյուկ, Պետության և իրավունքի տեսություն, Եր., 1997, էջ 319:

իրավունքի այդ կամ համասեռ ճյուղում: Այս դեպքում գործողության մեջ են դրվում իրավունքի հիմնարար, սահմանադրական սկզբունքները (օրենքի առջև հավասարություն, արդարություն, ճշմարտության բացահայտում, մարդասիրություն և այլն):

Ներկայումս իրավունքի զուգորդության կիրառումը խիստ սահմանափակ է, քանզի օրենսդրությունը մշտապես կատարելագործվում է ու զարգանում: Իրավունքի զուգորդությունը քրեական իրավունքում և վարչական իրավունքում ընդհանրապես բացառվում է: Իրավունքի այս ճյուղերում օրենսդրությունը առաջնորդվում է այն սկզբունքով, որ քրեական ու վարչական օրենսգրքերով չնախատեսված արարքը չի կարելի դիտել որպես քրեական ու վարչական հանցագործություն³:

Իրավունքի բացերի տեսության վերաբերյալ վերլուծությունը բացահայտում է տերմինաբանական էական շփոթություն «վերացնել», «լրացնել», «հաղթահարել» հասկացությունների օգտագործման մեջ: Մասնավորապես, Վ. Ի. Ակիմովը նշում է, որ դատարաններն օժտված են իրավունքի բացերը լրացնելու անհրաժեշտ լիազորություններով: Ըստ այլ հեղինակների (Ա. Տ. Բոններ, Է. Շ. Կեմուլարիա, Վ. Վ. Լազարև, Ա. Ս. Պիգուլկին, Բ. Պ. Սպասով, Վ. Ն. Կարտաշով և այլք), միայն օրենքը կարող է իսկապես «լրացնել» գոյություն ունեցող իրավական բացը: Ինչպես ընդգծում է Վ. Վ. Լազարևը, ներպետական իրավական համակարգի շրջանակներում, որտեղ «դոկտրինը և օրենսդրությունը ճանաչում են միայն իշխանության և կառավարման իրավասու իրավաստեղծ մարմիններից բխող ակտերը որպես իրավունքի լիարժեք աղբյուրներ», միայն այդ մարմիններն են օգտվում բացերը լրացնելու իրավասությունից⁴: Բոլոր մյուս պետական մարմինները «ակտիվ մասնակցություն են ունենում բացերի բացահայտման գործում, սակայն լիազորված չեն դրանք վերացնելու իրավունքով»⁵: Հետևաբար, իրենց գործունեության ընթացքում նման մարմինները, ինչպես նշում է Վ. Վ. Լազարևը, կարող են միայն հաղթահարել բացը: Նմանատիպ տեսակետ ունի նաև Ա.Տ. Բոնները, ով կարծում է, որ դատարանների գործունեության առնչությամբ իրավունքի բացերի «լրացում» տերմինի օգտագործումը և նրանց կողմից վիճահարույց իրավիճակները անալոգիայով լուծելը ճիշտ չէ⁶: Շարադրվածի հաշվառմամբ կարող ենք նշել, որ «վերացում» տերմինի օգտագործումը, այլ ոչ թե բացը «լրացնելը» կամ «հաղթահարելը», թույլ է տալիս նրանց առավել համարժեք արտացոլել այն գործողությունների էությունը, որոնք կատարում են կանոնակարգող մարմինները: Հետևաբար, կարելի է եզրակացնել, որ օրենքում բա-

³ Տե՛ս **Ս. Խաչատրյան**, Պետության և իրավունքի տեսություն, Հարցեր և պատասխաններ, Եր., 2012, էջ 130:

⁴ Տե՛ս **Лазарев В. В.** Пробелы в праве, Правоведение, 1969, № 3, էջ 131:

⁵ Նույն տեղում

⁶ Տե՛ս **Боннер А. Т.** Законность и справедливость в правоприменительной деятельности, М., Российское право, 1992, էջ 230:

ցեր «վերացնել» տերմինն առավելագույնս արտացոլում է հենց նորմաստեղծ մարմինների գործունեության էությունը, և այդ տերմինի կիրառումը բնութագրում է բացառապես նորմաստեղծ մարմինների գործունեությունը: Ինչ վերաբերում է դատարաններին, ապա այդ պետական մարմինները, մեր կարծիքով, հենց լրացնում են բացը: Մասնավորապես, ոչ ոք չի վիճարկում այն փաստը, որ միայն իրավաստեղծ մարմինը կարող է վերջնականապես վերացնել իրավունքի բացը, այլ ոչ թե իրավակիրառ մարմինը, մինչդեռ դատարանը միայն ժամանակավոր լրացնում է այն, և մեծ մասամբ, վերաբերում է միայն մեկ կոնկրետ վիճելի դեպքի: Այդ իսկ պատճառով իրավունքի բացը լրացնելու հիմնական մեթոդը՝ անալոգիան, բնութագրվում է որպես մեկանգամյա տեխնիկա, որը կարևոր է միայն այս գործի համար, որպես «պատճառահետևանքային լրացում»⁷: Դատարանը, օգտագործելով բացերը լրացնելու հայտնի մեխանիզմները (օրինակ՝ օրենքի կամ օրենքի կիրառումը իրավունքի անալոգիայով), որոշ դեպքերում կարող է լուծել միայն կոնկրետ իրավիճակ, բայց ոչ մի դեպքում նախադեպ չստեղծել նման որոշում կայացնելու այլ հանգամանքների նման գործով: Հարկ է ուշադրություն դարձնել իրավունքի բացերը «վերացնելու», «հաղթահարելու», «լրացնելու» տերմինների ավելի ճշգրիտ սահմանման և օգտագործման անհրաժեշտությանը: Մասնավորապես, պետք է ամբողջությամբ բացառել «բացը վերացնելու» և «բացը լրացնելու» տերմինները նույնացնելու հնարավորությունը: Մեր կարծիքով, այն դեպքերում, երբ խոսքը վերաբերում է ոչ թե ընդհանրապես բացերը վերացնելուն, այլ ուղղակիորեն դատաիրավական համակարգի դերին այդ բացերը լրացնելու գործընթացում, պետք է օգտագործել «բացերը լրացնել» տերմինը: «Բացերը լրացնել» ասելով նկատի է առնվում իրավասու պետական մարմնի (դատարանի) կողմից վիճահարույց իրավահարաբերությունների վերաբերյալ հատուկ որոշման ընդունումը՝ օրենսդրության կամ իրավունքի բացը բացահայտելու պայմաններում: «Բացերի վերացում» հասկացությունը, որը ենթադրում է դրանց ամբողջական վերացում իրավունքի և օրենքի համակարգում, պետք է ճանաչվի որպես առավել համարժեք այն գործառույթների համար, որոնք իրականացնում են իրավասու իրավաստեղծ մարմինները՝ օրենսդիր, գործադիր և այլն: Բացերի վերացումը կատարվում է լրացումների միջոցով, բացի լրացումը իրավաստեղծ մարմինների լիազորությունն է և նշանակում է իրավունքի չբավականացնող նորմի մշակում⁸: Ինչ վերաբերում է «բացերի հաղթահարում» տերմինին, ապա, մեր կարծիքով, այն ունի իր կիրառման ոլորտը. սա իրավասու պետական մարմինների գործունեությունն է (գրանցման մարմիններ, գերատեսչական կոմիտե-

⁷ Алексеев С. С. Теория права, М., Изд. БЕК, 1995, с. 263.

⁸ Տե՛ս Ա. Աղապյան, Պետության և իրավունքի տեսություն, Դասախոսություններ, Եր., «Տիգրան Մեծ» հրատ., 2011, էջ 318:

ներ և այլն), որոնք հաճախ իրենց գործունեության ընթացքում ստիպված են լինում լուծել այն հարցը, թե ինչպես պետք է վարվել իրավական կարգավորման բացեր հայտնաբերելու դեպքում:

Այսպիսով, իրավունքի միանշանակ իրավական բովանդակության բացերի «վերացման», «լրացման», «հաղթահարման» վերոնշյալ հասկացությունների համախումբը, ինչպես նաև դրանց որոշակիացումը, մեր կարծիքով, հնարավորություն կտա ավելի հստակ բացահայտելու օրենսդիր և իրավապահ մարմինների գործունեության բնույթը լրացման և իրավունքում դրանց բացթողումների վերացման գործընթացում: Մեր կարծիքով, եթե մենք խոսում ենք բացերը լրացնելու մասին, ապա նշված տեսակետը պետք է պաշտպանել իրավապահ մարմինների համակարգում, որոնք իրենց գործունեությամբ ստիպված են լուծել իրավունքի բացերը լրացնելու խնդիրը, որտեղ առաջատար տեղը պատկանում է դատարանին: Միևնույն ժամանակ, ի տարբերություն պետական և բոլոր այլ մարմինների, միայն դատարանը չի կարող իր գործունեության մեջ վկայակոչել վիճելի իրավահարաբերությունները լուծելու համար անհրաժեշտ իրավական նորմերի բացակայությունը: Կարելի է համաձայնել Ս. Ս. Ալեքսեևի հետ, ով արդարադատության մարմինների աշխատանքը բնութագրում է որպես իրենց գործունեության խորապես իրավական, սահմանադրական բնույթի վառ ցուցիչ օրենսդրության բացերը լրացնելու համար: Կան դատարանները, որոնք օրենքով լիազորված են օգտագործել հատուկ իրավական ինստիտուտներ (անալոգիայի ինստիտուտներ)՝ վերացնելու նորմատիվային դաշտի «բացը», լրացնելու բացը և դրանով իսկ լուծելու այս գործին վերաբերող իրավական խնդիրը⁹: Միևնույն ժամանակ, ինչպես նշում է Է. Շ. Կեմուլարիան, անդրադառնալով հետաքննության և նախաքննության մարմինների գործունեության իրավական հիմքին, ապա քրեական դատավարության օրենսդրության մեջ ի տարբերություն որոշ այլ ճյուղերի, չկան ենթաօրենսդրական ակտեր, որոնք կկարգավորեն քրեական գործին մասնակցող անձանց գործունեությունը: Հետևաբար, երբ քրեական դատավարության օրենսդրության մեջ որոշակի հարաբերություններ չեն ստանում իրենց իրավական ամրապնդումը նույնիսկ ընդհանուր ձևով, անհրաժեշտություն է առաջանում ընդունել նոր նորմ՝ պայմանավորված քրեական դատավարության բացը սեփական հայեցողությամբ հաղթահարելու անհրաժեշտությամբ: Մեր կարծիքով, իրավիճակը հաղթահարելու համար, երբ իրավապահ մարմինները, բայց ոչ դատական մարմինները, ստիպված են հաղթահարել իրավունքի բացերը չնախատեսված օրենսդրությամբ, ոչ իրավական միջոցներով, այսինքն՝ բացառապես «իր վախով և ռիսկով», իրենց հայեցողությամբ, անհրաժեշտ է պաշտոնապես ընդունել, որ ա) բոլոր իրավապահ մարմինները, որոնք լիազորված են իրենց գործունեության

⁹ Ст' u Алексеев С. С., նշվ. աշխ., էջ 258:

մեջ լրացնել (կամ հաղթահարել) իրավունքի բացերը, կարող են բաժանվել երկու խմբի՝ դատական և ոչ դատական (մյուս բոլորը), ք) ոչ դատական իրավապահ մարմինները իրավասու են միայն հաղթահարել օրենսդրության բացերը, գ) ոչ դատական մարմինների կողմից բացերը հաղթահարելու պայմաններն ու եղանակները պահանջում են իրավունքի տեսության և համապատասխան իրավակարգավորման հատուկ ուսումնասիրություն: Օրենքներում և ենթաօրենսդրական ակտերում բացերի առկայության պատճառով առաջանում է իրավունքի էության որոշակիացան և կենսագործման խնդիր: Այդ խնդրի լուծման գլխավոր ձևը իրավաստեղծագործությունն է, այսինքն՝ իրավասու պետական մարմնի կողմից պակասող իրավական նորմի ընդունումը և գործողության մեջ դնելը: Իրավաստեղծագործության միջոցով բացը վերացվում է: Բայց իրավունքի տեսության մեջ մշակվել է այլ ձև՝ իրավաբանական անալոզիան: Իրավաբանական անալոզիան չի վերացնում բացը: Այն թույլ է տալիս միայն հաղթահարել իրավունքի բացը կոնկրետ գործը լուծելու դեպքում: Այսպիսով՝ իրավունքի բացի առկայության դեպքում իրավունքի իրացման խնդիրները լուծվում են բացերի լրացման այնպիսի ձևերով, ինչպիսիք են բացի վերացումը իրավաստեղծագործության միջոցով և բացի հաղթահարումը իրավաբանական անալոզիայի միջոցով, այսինքն՝ իրավունքն անալոզիայով կիրառելու միջոցով¹⁰:

Իրավունքի բացերի լրացման լավագույն ձևը իրավաստեղծագործության միջոցով այն վերացնելն է: Սակայն, իրավունքի կիրառմանը ներկայացվող պահանջներից մեկն էլ օպերատիվությունն է: Իրավաստեղծագործության ճանապարհով բացի վերացումը շատ դանդաղ գործընթաց է, որը նվազեցնում է իրավակիրառման արդյունավետությունը: Քանի դեռ իրավունքի բացը իրավաստեղծ մարմնի կողմից չի վերացված, իրավակիրառ գործունեության ընթացքում ժամանակավոր ծագում է դրա հաղթահարման անհրաժեշտությունը: Իրավունքի կիրառման օպերատիվությունն ու արդյունավետությունն ապահովելուն է ուղղված հենց իրավաբանական անալոզիայի միջոցով իրավունքի բացի հաղթահարման՝ օրենքներով նախատեսված հնարավորությունը: Ա. Վ. Դեմինը նշում է՝ օրենքի անալոզիայի կիրառման սկզբունքային հիմնավորում է այն գաղափարը, որ նույնական փաստացի իրավիճակները պետք է նաև նույն կերպ կարգավորվեն: Քանզի դրանով պահպանվում է օրենքի ու դատարանի առջև բոլորի և յուրաքանչյուրի հավասարության ընդհանուր իրավական սկզբունքը¹¹: Ա. Վ. Դեմինի այս տեսակետը պաշտպանում են նաև որոշ այլ իրավագետներ: Օրինակ՝ ամերիկյան իրավաբան-գիտնական Ս. Բուրտոնը նշում է, որ ա-

¹⁰ Տե՛ս **Ա. Գ. Վաղարշյան**, Պետության և իրավունքի տեսություն-2, Դասախոսություններ, Եր., ԵՊՀ հրատ., 2011, էջ 302:

¹¹ Տե՛ս **Демин А. В.** Нормы талогового права, Красноярск, 2010, էջ 373:

նալոգիայի փաստարկները «իրավունքի կողմից հավասար վերաբերմունքի պահանջներն են» և դիմում են «նման գործերը պետք է նման կերպ քննարկվեն» սկզբունքին¹²: Ըստ էության, ժամանակակից պետություններում իրավունքի կիրառումը անալոգիայով սահմանափակ է: Դա իսպառ բացակայում է քրեական գործերի լուծման մեջ: Քրեական օրենսդրությունը բխում է այն սկզբունքից, որ քրեական օրենքով չնախատեսված արարքը չի կարող հանցագործություն համարվել: Օրենսդրության մշտական կատարելագործմամբ և զարգացմամբ պայմանավորված՝ իրավունքի կիրառումը անալոգիայով հազվադեպ բացառություն է դառնում նույնիսկ իրավունքի տարբեր ճյուղերի համար, որտեղ դա թույլատրված է:

«Նորմատիվ իրավական ակտերի մասին» ՀՀ օրենքի 39-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ եթե օրենսդրության մեջ բացակայում է կոնկրետ հասարակական հարաբերությունը կարգավորող իրավական նորմը, սակայն օրենսդրությամբ սահմանված է համանման հարաբերությունները կարգավորող այլ իրավական նորմ, ապա այդպիսի հարաբերությունների նկատմամբ (եթե դա չի հակասում դրանց էությանը) կիրառվում են համանման հարաբերություններ կարգավորող իրավական նորմերը (օրենքի անալոգիա): Հոդվածի 2-րդ մասը սահմանում է հետևյալը՝ օրենսդրության մեջ կոնկրետ հասարակական հարաբերությունը կարգավորող իրավական նորմի բացակայության և օրենքի անալոգիայի կիրառման անհնարինության դեպքում այդպիսի հարաբերությունների նկատմամբ կիրառվում են իրավունքի տվյալ ճյուղի սկզբունքները կամ տվյալ իրավահարաբերության էությանը համապատասխան իրավունքի ընդհանուր սկզբունքները (իրավունքի անալոգիա): Փաստորեն, այդ հոդվածի ձևակերպումից երևում է, որ անալոգիա թույլատրվում է միայն այն դեպքում, երբ դա նախատեսված է օրենքով: Սակայն նույն հոդվածի 3-րդ մասի համաձայն՝ օրենքի կամ իրավունքի անալոգիա չի կարող կիրառվել, եթե դրանով սահմանափակվում են անձանց իրավունքները, ազատությունները, կամ նրանց համար նախատեսվում է նոր պարտականություն կամ պատասխանատվություն, կամ խստացվում են նրանց նկատմամբ կիրառվող պատասխանատվությունը, հարկադրանքի միջոցները կամ դրանց կիրառման կարգը, հարկերի, տուրքերի և այլ պարտադիր վճարների վճարման կարգը, անձանց գործունեության նկատմամբ հսկողություն ու վերահսկողություն իրականացնելու պայմանները և կարգը: Այսինքն, արգելվում է այն իրավական նորմերի կիրառումը, որոնք անձանց համար նախատեսում են նոր պարտականություններ կամ պատասխանատվություն: Մասնավորապես, հոդվածի 4-րդ մասում նշվում է, որ օ-

¹² St' u **Burton S. J.**, Comment on "Empty Ideas" Positivist Analyses of Equality and Rules// The Yale Law Journal. https://openyls.law.yale.edu/bitstream/handle/20.500.13051/16145/57_91YaleLJ1136_1981_1982_.pdf?sequence=2/, (մուտք՝ 05.12.2022 թ.):

րենքի անալոզիան և իրավունքի անալոզիան կարող են կիրառվել միայն, եթե սովյալ օրենքով չի արգելվում անալոզիայի կիրառումը: Անալոզիայի կիրառումը հիմնականում թույլատրվում է քաղաքացիաիրավական հարաբերություններում: Ընդ որում՝ քաղաքացիական օրենսգիրքը տարբերակում է օրենքի և իրավունքի անալոզիան: Մասնավորապես, ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 9-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ հարաբերություններն ուղղակիորեն կարգավորված չեն օրենքով կամ կողմերի համաձայնությամբ, և բացակայում է դրանց նկատմամբ կիրառելի գործարար շրջանառության սովորույթը նման հարաբերությունների նկատմամբ, եթե դա չի հակասում դրանց էությունը, կիրառվում են համանման հարաբերություններ կարգավորող քաղաքացիական օրենսդրության նորմերը (օրենքի անալոզիա): Նույն հոդվածի 2-րդ մասի համաձայն՝ օրենքի անալոզիայի կիրառման անհնարինության դեպքում կողմերի իրավունքները և պարտականությունները որոշվում են՝ ելնելով քաղաքացիական օրենսդրության սկզբունքներից (իրավունքի անալոզիա): 3-րդ հոդվածում նշվում է, որ քաղաքացիական իրավունքները սահմանափակող և պատասխանատվություն սահմանող նորմերի կիրառումն անալոզիայով չի թույլատրվում:

Վերոգրյալ դիտարկումների ընդհանրացման արդյունքում, ինչպես և նշում է Է. Ն. Տրուբեցկոյը, անալոզիան օգտագործելիս «տեղի կունենա նախկինում գործող իրավական նորմի տարածում այն դեպքերի վրա, որոնց մասին օրենքի տեքստում չի նշվում»: Այս մոտեցմամբ անալոզիայի էությունը որոշվում է մտավոր գործունեության բնույթով, որը պետք է իրականացվի օրենքում առկա բացը լրացնելու համար: Անալոզիայի տրամաբանական մեխանիզմը եզրակացություն է, ըստ որի՝ «ուսումնասիրվող առարկան կարող է ունենալ X-ի մեկ այլ նշան, քանի որ մեզ հայտնի այս առարկայի մյուս նշանները նման են մեկ այլ առարկայի նշաններին, որոնք, բացի այդ, ունեն X-ի նշան»: Եթե մեջբերվածը դիտարկենք իրավական դաշտում, ապա անալոզիան եզրակացություն է, որը թույլ է տալիս կիրառել հայտնի իրավական նորմը այնպիսի իրավահարաբերությունների նկատմամբ, որոնցում որևէ տարր բացակայում է կամ տարբերվում է սովյալ նորմում արտահայտված դրույթի համեմատ: Հետևաբար, մենք կարող ենք եզրակացնել, որ հայտնաբերված նորմի կանոնը օգտագործվում է որպես իրավական հիմք գործի վերաբերյալ որոշում կայացնելիս՝ օրենքի անալոզիայի հիման վրա: Միննույն ժամանակ, պետք է համաձայնել այն հեղինակների հետ, ովքեր անալոզիան ընկալում են որպես, չնայած ոչ իդեալական, բայց անհրաժեշտ միջոց՝ «բացերը հաղթահարելու, չեզոքացնելու» համար, ինչը հաշվի է առնում հասարակական կյանքի նոր գործոնները, օրենքի դինամիզմը դրա կիրառման գործընթացում: Այսպիսով, ըստ Բոնների, իրավապահ մարմինների կողմից անալոզիայի օգտագործումը օրինականության և ար-

դարության սկզբունքների իրականացման միակ միջոցն է¹³:

Իրավական բացերը անալոգիայի միջոցով լրացնելու հնարավորությունների «դասական» օրինակ է դրա օգտագործումը քաղաքացիական, քաղաքացիական դատավարության և արբիտրաժային դատավարության օրենսդրության շրջանակներում: Բերենք մեկ օրինակ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքում չկա դատավարական օրենքի անալոգիան արգելող կամ թույլատրող դրույթ¹⁴: Օրինակ՝ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքում անալոգիայի թույլատրելիության մասին դրույթի բացակայությունը և օրենսդրական բացի առկայությունը չպետք է խոչընդոտեն պետության կողմից քրեական դատավարությունում մարդու իրավունքների իրականացման ապահովումը և միջազգային պարտավորությունների կատարումը: ՀՀ Սահմանադրության և միջազգային իրավունքի ուժով պետության պարտավորությունների կատարումը, եթե նույնիսկ առկա է օրենսդրական բաց: Իսկ ինչ վերաբերում է քրեական օրենսգրքին, արդեն նշվել է, որ քրեական օրենքն անալոգիայով կիրառելն արգելվում է: Էական առանձնահատկությամբ է առանձնանում սահմանադրական իրավունքում անալոգիայով բացերի վերացման եղանակի կիրառումը, քանի որ ընդհանուր կամ հիմնական չանձնավորված իրավահարաբերությունները, որոնցով հագեցած է Սահմանադրությունը, չեն ներթարկվում «վարկած դիսպոզիցիա» ավանդական նորմատիվ կառուցվածքին: Դիտարկվող իրավական ճյուղի նկատմամբ հնարավոր իրավունքի անալոգիան, ինչպես և դրա հիմքում ընկած օրենսդրության ընդհանուր սկզբունքները օժտված չեն այն մանրամասնությամբ, որը թույլ կտար համադրել մասնավոր իրադրությունը այս կամ այն նորմի կազմի հետ, տարանջատել համապատասխան հատկանիշները իրավաբանորեն էական և ոչ էական հատկանիշների¹⁵: Սահմանադրական դատարանը կայացրել է նաև որոշում օրենսդրական բացի լրացման վերաբերյալ: Իրավունքի բացը հաղթահարելու օրենսդիր մարմնի և սահմանադրական դատարանի իրավասությունները դիտարկելով իշխանությունների տարանջատման սկզբունքի համատեքստում՝ սահմանադրական դատարանը հարկ է համարում արձանագրել, որ բոլոր դեպքերում, երբ իրավունքի բացը պայմանավորված է իրավակարգավորման ոլորտում գտնվող կոնկրետ հանգամանքների առնչությամբ նորմատիվ պատվիրանի բացակայությամբ, ապա նման բացի հաղթահարումն օրենսդիր մարմնի իրավասության շրջանակներում է: Սահմանադրական դատարանը գործի քննության շրջանակներում անդրադառնում է օրենքի այս կամ այն բացի սահմանադրականությանը, եթե վիճարկվող նորմի

¹³ Տե՛ս **Боннер А. Т.**, նշվ. աշխ., էջ 214:

¹⁴ Տե՛ս ՀՀ քրեական դատավարություն, մաս 1, հեղ. խումբ: Գիտ. խմբ.՝ Ա. Ղամբարյան, Եր., 2016, էջ 53:

¹⁵ Տե՛ս **Власенко Н. А.**, Проблемы правовой неопределенности, Курс лекций., М., 2016, էջ 99-100:

բովանդակությամբ պայմանավորված՝ իրավական անորոշությունն իրավակիրառական պրակտիկայում հանգեցնում է տվյալ նորմի այնպիսի մեկնաբանության ու կիրառման, որը խախտում է կամ կարող է խախտել կոնկրետ սահմանադրական իրավունքը: Ելնելով վերոհիշյալից՝ Սահմանադրական դատարանն արձանագրում է, որ Ազգային ժողովի խնդիրն է լրացնել նշված իրավունքի բացը՝ ապահովելով օրենքի իրացման գործուն կառուցակարգ, վարչական իրավախախտումների համար պաշտոնատար և այլ անձանց վարչական պատասխանատվության անխուսափելիության սկզբունքի գործադրման իրական երաշխիքներ¹⁶: Սահմանադրական դատարանի որոշման մեջ անդրադառնալով իրավունքի բացի հաղթահարման գործում սահմանադրական դատարանի և օրենսդիր մարմնի իրավասությունների հարաբերակցությանը, նշվել է. «Իրավունքի բացը հաղթահարելու հարցում օրենսդիր մարմնի և Սահմանադրական դատարանի իրավասությունները դիտարկելով իշխանությունների տարանջատման սկզբունքի համատեքստում՝ Սահմանադրական դատարանը հարկ է համարում արձանագրել, որ բոլոր դեպքերում, երբ իրավունքի բացը պայմանավորված է իրավակարգավորման ոլորտում գտնվող կոնկրետ հանգամանքների առնչությամբ նորմատիվ պատվիրանի բացակայությամբ, ապա նման բացի հաղթահարումն օրենսդիր մարմնի իրավասության շրջանակներում է: Սահմանադրական դատարանը գործի քննության շրջանակներում անդրադառնում է օրենքի այս կամ այն բացի սահմանադրականությանը, եթե վիճարկվող նորմի բովանդակությամբ պայմանավորված իրավական անորոշությունն իրավակիրառական պրակտիկայում հանգեցնում է տվյալ նորմի այնպիսի մեկնաբանությանն ու կիրառմանը, որը խախտում է կամ կարող է խախտել կոնկրետ սահմանադրական իրավունք»: Ջարգացնելով իր վերոհիշյալ իրավական դիրքորոշումները՝ Սահմանադրական դատարանը գտնում է, որ օրենսդրական բացը կարող է Սահմանադրական դատարանի քննության առարկա դառնալ միայն այն դեպքում, երբ օրենսդրության մեջ առկա չեն այդ բացը լրացնելու այլ իրավական երաշխիքներ, կամ օրենսդրության մեջ համապատասխան իրավական երաշխիքների առկայության պարագայում ձևավորված է հակասական իրավակիրառական պրակտիկա, կամ երբ առկա օրենսդրական բացը չի ապահովում այս կամ այն իրավունքի իրացման հնարավորությունը: Դատական պրակտիկայի ուսումնասիրության արդյունքներով Սահմանադրական դատարանն արձանագրում է, որ կոնկրետ դեպքում օրենսդրական փոփոխությունների արդյունքում իրավակարգավորման ենթադրյալ բացի առկայությունը պայմանավորված չէ օրենքի նորմի անորոշությամբ, առկա է իրավակարգավորման հստակություն: Ընդ որում, վճռաբեկ դատարանն օրենսդրության միատեսակ կիրառությունն ապահո-

¹⁶ Տե՛ս Սահմանադրական դատարանի 2010 թ. փետրվարի 5-ի ՍԴՈ-864 որոշում:

վելու նպատակով քննության առարկա հարցի վերաբերյալ արտահայտվել է միասնական և ստորադաս դատարանների կողմից պարտադիր կատարման ենթակա իրավական դիրքորոշում¹⁷: Սահմանադրական դատարանը կայացրել է նաև մեկ այլ որոշում, որում արձանագրել է, որ Օրենսգրքի 35-րդ հոդվածում սպառիչ թվարկվում են մի շարք փաստական և իրավական հանգամանքներ, որոնց հաստատված առկայության հետ անհամատեղելի է կոնկրետ անձի նկատմամբ քրեական հետապնդման իրականացումը կամ քրեական գործի վարույթի շարունակությունը: 2008 թվականի ապրիլի 4-ի ՄԴՌ-747 որոշման մեջ անդրադառնալով օրենքի դրույթի կիրառման եզրույթին՝ Սահմանադրական դատարանը իրավական դիրքորոշում է արտահայտել առ այն, որ այդ եզրույթը չի նշանակում դատական ակտերում օրենքի դրույթի ցանկացած վկայակոչում: Օրենքի կիրառումը պետք է անձի համար առաջացնի իրավական հետևանքներ: Դա նշանակում է, որ օրենքի դրույթի ձևական չվկայակոչումը վերջնական դատական ակտում չի ենթադրում, որ այն դիմողի նկատմամբ չի կիրառվել, եթե այն նրա համար առաջացրել է իրավական հետևանքներ: Ընդ որում՝ օրենսդրական բացի դեպքում որևէ կոնկրետ վկայակոչում դատական ակտում անհրաժեշտ չէ, որպեսզի Սահմանադրական դատարանն անդրադառնա այս օրենսդրական բացի սահմանադրականության հարցին, քանի որ այլ կերպ օրենսդրի կողմից թույլ տրված օրենսդրական բացերը, որոնք կարող են խախտել կամ խախտում են անձի հիմնական իրավունքները և ազատությունները, Սահմանադրական դատարանի կողմից չեն կարող քննվել կամ հաղթահարվել, մինչդեռ Սահմանադրական դատարանն այդ առումով ձևավորել է տևական և հետևողական պրակտիկա՝ արտահայտելով կոնկրետ իրավական դիրքորոշումներ: Սույն գործով Սահմանադրական դատարանը փաստում է, որ Սահմանադրության մեկնաբանման եղանակով դատարանները փորձել են լրացնել քրեադատավարական օրենքի բացը, ընդ որում՝ մինչդատական քրեական վարույթի նկատմամբ դատական վերահսկողության շրջանակներում, ինչը վկայում է, որ նրանք ընդունել և կարևորել են անձեռնմխելիության կանխորոշիչ նշանակությունը մեղադրանքի, հետևապես նաև կալանքի իրավաչափության համար: Սահմանադրական դատարանն արձանագրում է, որ դատարանները սովորական օրենքում ամրագրված որևէ հիմք չեն ունեցել կիրառելու սահմանադրական անձեռնմխելիության քրեադատավարական հետևանքները, քանի որ Օրենսգրքն իրենց նման լիազորությամբ չի օժտել: Այսպիսով՝ գործառութային անձեռնմխելիությունը Սահմանադրության ուժով քրեական պատասխանատվությունը, հետևաբար և քրեադատավարական գործընթացը բացառող հանգամանք է, ուստի

¹⁷ Տե՛ս նաև Սահմանադրական դատարանի 2010 թ. սեպտեմբերի 14-ի ՄԴՌ-914 որոշում:

այն պետք է իր կոնկրետացումն ստանար նախևառաջ Օրենսգրքի վերաբերելի հոդվածում, որպեսզի իրավասու մարմինները ընթացակարգային հիմքեր ունենան կիրառելու այն քրեական դատավարության շրջանակներում: Սահմանադրական դատարանն իր բազմաթիվ որոշումներում անդրադարձել է օրենսդրական բացի հիմնահարցերին (մասնավորապես՝ ՄԴՈ-864, ՄԴՈ-914, ՄԴՈ-922, ՄԴՈ-1020, ՄԴՈ-1056, ՄԴՈ-1143): Վերահաստատելով և զարգացնելով օրենսդրական բացի վերաբերյալ իր իրավական դիրքորոշումները՝ Սահմանադրական դատարանը գտնում է.

«Օրենսդրական բացը Սահմանադրական դատարանի քննության առարկա կարող է դառնալ այն ժամանակ, երբ այն իրավակարգավորման թերությունն է, այլ ոչ թե իրավաստեղծ մարմնի, տվյալ դեպքում՝ օրենսդրի կամքը՝ ձեռնպահ մնալու որպես օրենսդրական բաց ընկալվող իրավական կարգավորումից,

ցանկացած թերի օրենսդրական կարգավորում չէ, որը որպես օրենսդրական բաց կարող է Սահմանադրական դատարանի քննության առարկա դառնալ, այլ միայն այդպիսի իրավակարգավորումները մեկնաբանելու և կիրառելու միջոցով,

օրենսդրական բացը պետք է հանգեցրած լինի հակասական իրավակիրառ պրակտիկայի, որը հնարավոր չէ հաղթահարել կամ որը փաստացի չի հաղթահարվել սովորական դատարանների կողմից,

օրենսդրական բաց առկա է այն պարագայում, երբ իրավակարգավորման լիարժեքություն ապահովող տարրի բացակայության կամ այդ տարրի թերի կանոնակարգման հետևանքով խաթարվում է օրենսդրության կարգավորված իրավահարաբերությունների ամբողջական և բնականոն իրագործումը,

այն դեպքում, երբ իրավունքի բացը պայմանավորված է իրավակարգավորման ոլորտում գտնվող կոնկրետ հանգամանքների առնչությամբ նորմատիվ պատվիրանի բացակայությամբ, ապա նման բացի հաղթահարումն օրենսդիր մարմնի իրավասության շրջանակներում է»:

Սահմանադրական դատարանը գործի քննության շրջանակներում անդրադառնում է օրենքի այս կամ այն բացի սահմանադրականությանը, եթե վիճարկվող նորմի բովանդակությամբ պայմանավորված՝ իրավական անորոշությունն իրավակիրառական պրակտիկայում հանգեցնում է տվյալ նորմի այնպիսի մեկնաբանությանն ու կիրառմանը, որը խախտում է կամ կարող է խախտել կոնկրետ սահմանադրական իրավունք¹⁸: Ընդհանրացնելով շարադրվածը՝ հարկ ենք համարում նշել, որ իրավագիտության մեջ բացերը հաղթահարելու (վերացնելու) վերը թվարկված եղանակներից կա ևս մեկը. այն է՝ իրավունքի սուբսիդար կիրառումը:

«Սուբսիդար» բառը լատիներենից թարգմանաբար նշանակում է

¹⁸ Տե՛ս Սահմանադրական դատարանի 2019 թ. սեպտեմբերի 4-ի ՄԴՈ-1476 որում:

«օժանդակ», «պահեստային», «պաշարում պահվող»: Իրավունքի (դրա նորմերի) սուբսիդար կիրառման տակ սովորաբար հասկացվում է կոնկրետ գործի լուծումը իրավունքի այլ հարակից (սահմանակից) ճյուղի բովանդակությամբ և իմաստով մոտ նորմի (նորմերի) լրացուցիչ կիրառմամբ: Սակայն, իրավագետներն այդ եզրույթին հաճախ վերագրում են տարբեր իմաստներ, այն է՝ ա) իրավունքի որևէ ճյուղում իրավական բացը վերացնելու համար իրավակիրառ մարմնի կողմից մեկ այլ՝ հարակից իրավունքի ճյուղի նորմի կիրառում, բ) իրավունքի նորմի այնպիսի կիրառում, երբ որոշակի նորմեր կարգավորում են ոչ միայն իրավունքի այն ճյուղի հարաբերությունները, որոնց դրանք պատկանում են, այլ նաև ուղղակիորեն կարգավորում են հարակից իրավունքի ճյուղի հարաբերությունները, գ) նորմի սուբսիդար կիրառումը նույնն է, ինչ որ համանմանության կիրառումը, դ) դա օրենսդրական բացի պայմաններում միջճյուղային համանմանություն է, որի կիրառմամբ իրավունքի մեկ ճյուղի նորմը փոխադրվում է իրավունքի մեկ այլ ճյուղի չկարգավորված հարաբերությունների վրա: Մեր կարծիքով նորմերի սուբսիդար կիրառման և համանմանության նույնացումը ժխտվում է թեկուզև նրանով, որ օրենքի կամ իրավունքի համանմանության կիրառման դեպքում այն սահմանափակվում է իրավունքի նույն ճյուղի (ներճյուղային) նորմերի կամ իրավունքի ներճյուղային սկզբունքների կիրառմամբ, հետևաբար՝ այս դեպքում «սուբսիդար» եզրույթի կիրառումն անհրաժեշտ չէ: Մանավանդ որ իրավագետների դասական աշխատություններում մատնացույց չի արվում համանմանության կիրառման բացառապես ներճյուղային բնույթը: Բացի այդ, օրենսդիրը շատ հաճախ իրավունքի սուբսիդար կիրառում նախատեսում է ոչ թե միայն իրավունքի բացի դեպքում, այլ և իրավունքի նույն նորմերի գոյությունը իրավունքի տարբեր ճյուղերում չկրկնելու համար: Բացի նշվածներից, ըստ Դ. Թումանովի, չի կարելի խոսել նաև իրավունքի մեկ ճյուղի նորմերը իրավունքի մեկ այլ (սահմանակից) հարաբերությունների վրա փոխադրելու մասին, քանի որ սուբսիդար նորմերը գործում են անմիջականորեն և հարակից ճյուղի հարաբերությունները կարգավորում են անմիջականորեն:

Այսպիսով, պետք է ասել, որ իրավունքի սուբսիդար կիրառումը միասնականացնում է իրավական կարգավորումը, որովհետև կանխում է կարգավորման առարկայով և ձևավորման մեթոդով նման հարաբերությունները կարգավորող նորմերի կրկնությունը, այն բացառապես չի սահմանափակվում իրավական բացերի հաղթահարումով, քանի որ կարող է տեղի ունենալ նաև այն դեպքերում, երբ օրենսդրության մեջ բացեր չկան: Օրինակ՝ իրավունքի բոլոր ճյուղերում էլ ընդհանուր են «հայց», «վնաս», «բարոյական վնասի հատուցում», «պարտավորությունների բարեխիղճ կատարում» և այլ դրույթների բովանդակությունները, ուստի դրանք կարող են տեղ գտնել իրավունքի միայն մեկ (քա-

ղաքացիական) ճյուղում, և բոլոր ճյուղերում դրանք կրկնելու անհրաժեշտություն չկա: Նման դրույթների սուբսիդար կիրառումը կրում է մշտական բնույթ: Այն, որ իրավունքի սուբսիդար կիրառումը իրավունքի տեսության մեջ և իրավակիրառ պրակտիկայում համարվում է իրավական բացերի հաղթահարման ինքնուրույն ինստիտուտ, հաստատվում է նաև դրա կիրառման յուրահատուկ հանգամանքների, նախադրյալների և պայմանների առկայությամբ: Իրավունքում կարգավորված և չկարգավորված հարաբերություններն այնքան մոտ պետք է լինեն, որ ապահովեն հարակից ճյուղերի իրավական կարգավորման մեթոդների նմանությունը: Այլ խոսքով՝ սուբսիդար կիրառումը հնարավոր է, երբ ընդհանուր ձևակերպված իրավական կարգավորման մեթոդը չի հակասում այն նորմի իրավական կարգավորման մեթոդին, որը նախատեսված է այլ ճյուղի, ենթաճյուղի, ինստիտուտի նման հարաբերության կարգավորման համար:

Այսպիսով, իրավունքի նորմի սուբսիդար կիրառման համար անհրաժեշտ նախադրյալները հետևյալներն են՝

ա) կոնկրետ հարցեր լուծելիս հնարավոր է ոչ միայն հարակից իրավունքների, այլ նաև դրանց նման ինստիտուտների սուբսիդար կարգավորում, օրինակ՝ քրեորեն հետապնդելի արարք կատարելու և վնաս պատճառելու վերաբերյալ օրինական ուժի մեջ մտած դատական ակտը պարտադիր է նաև քաղաքացիական դատավարության կարգով գործ քննող դատարանի համար, որը կարող է սոսկ որոշել այդ վնասի չափը,

բ) սուբսիդար կիրառում թույլատրելի է, երբ օրենքով չկարգավորված դեպքում հարակից ճյուղում առկա է նման հարաբերություն նախատեսող նորմ, այսինքն՝ կիրառումը կատարվում է կոնկրետ գործով նորմի կամ նորմերի խմբի հիման վրա,

գ) իրավունքի համապատասխան ճյուղերի հիմքում ընկած են ընդհանուր սկզբունքներ և դրույթներ,

դ) իրավունքի նորմերի սուբսիդար կիրառում հնարավոր է միայն տվյալ նորմով նախատեսված հատկանիշների նույնության և լրիվ նմանության դեպքում¹⁹:

Իրավունքի սուբսիդար կիրառումը միջոց է հաղթահարելու այն բացը, որում կատարողական որոշումը կայացվում է իրավունքի մեկ այլ ճյուղի կանոնի հիման վրա: Սա օրենքի նույն անալոգիան է, սակայն օրենքը վերաբերում է մեկ այլ՝ հարակից ճյուղին: Դա հնարավոր է, օրինակ, քաղաքացիական և ընտանեկան իրավունքի նորմերի միջև: Հարակից իրավունքի ճյուղերում սուբսիդար կիրառումը թույլատրվում է որոշ պայմաններ պահպանելու դեպքում: Սուբսիդար կիրառ-

¹⁹ Տե՛ս **Գ. Տ. Պետրոսյան**, Բացերն իրավունքում և Հայաստանի Հանրապետության օրենսդրության մեջ (պատմատեսական-իրավական և գիտագործնական հետազոտություն), Եր., «Ոսկան Երևանցի», 2019, էջ 251:

ման համար, օրինակ, անհրաժեշտ է բացահայտել չկարգավորվող հարաբերություններում և դրանց միջնորդավորման եղանակներում առկա նմանությունը:

Այսպիսով, ամփոփելով իրավունքում բացերի լրացման և հաղթահարման հիմնական եղանակների մասին վերոշարադրվածը, նշենք, որ ՀՀ-ի իրավական կարգավորման համակարգում անալոգիայի կիրառումն էապես տարանջատված է՝ կախված իրավունքի հստակ ճյուղից, և անհրաժեշտ է ընդգծել դրա կիրառման հետևյալ դրվագները.

ա) իրավունքի այն ճյուղերի նկատմամբ, որտեղ գերիշխող է կարգավորման հրամայական մեթոդը (մասնավորապես՝ դատավարական իրավունքի ճյուղերը), և իրավունքն ինքնին կատարում է հիմնականում պաշտպանիչ գործառույթներ (ենթադրում է պատիժ սահմանված իրավական կարգադրությունների խախտման համար), անհրաժեշտ է ամբողջությամբ բացառել բացերը լրացնելու այնպիսի մեթոդը, ինչպիսին է օրենքի անալոգիան (քրեական իրավունք, վարչական իրավունք, հարկային իրավունք և այլն),

բ) իրավաբանական պատասխանատվության (պատժի) միջոցը սահմանելիս անթույլատրելի է ինչպես իրավունքի, այնպես էլ օրենքի անալոգիայի օգտագործումը,

գ) օրենքի այս ճյուղերում օրենքի անալոգիան կարող է օգտագործվել միայն ընթացակարգային նորմերի առնչությամբ (այսինքն՝ նրանք, որոնք կարգավորում են, օրինակ, սահմանված իրավունքների և պարտականությունների իրականացման կարգը), բայց ոչ նյութական (կողմերի իրավունքներն ու պարտականությունները սահմանող): Այս թեմայի վերաբերյալ համապատասխան ցուցումները պետք է մուտքագրվեն կողմավորված ակտերում, որոնք կարգավորում են իրավական հարաբերությունները օրենքի մի շարք ճյուղերում՝ վարչական, քրեական դատավարական,

դ) քրեական իրավունքի համակարգում անալոգիայի օգտագործումը պետք է ամբողջությամբ բացառվի:

Ամփոփելով, կարող ենք նշել, որ իրավունքի տեսության և իրավակիրառ պրակտիկայի վերջնական նպատակը իրավունքի բացերը բացահայտելը, դրանք լրացնելը կամ վերացնելն է. մենք առաջարկում ենք տալ իրավունքի բացերի հաղթահարման համընդհանուր (համապարփակ, հաղթահարման ձևերն ընդգրկող, բոլոր ձևերի վրա տարածվող) հետևյալ բնորոշումը. «Իրավունքի բացերի հաղթահարման եղանակները թույլ են տալիս իրավական համանմանության և իրավական այլ հնարքների գործադրմամբ ժամանակավորապես՝ մինչև նոր նորմատիվ-իրավական ակտի ընդունումը (իրավաստեղծագործությունը), կարգավորել իրավունքի նորմերով չկարգավորված հասարակական հարաբերությունները»:

АРМЕН АСАТРЯН – Понятие заполнения, устранения пробелов в праве и способы их преодоления. – В процессе правового регулирования общественных отношений встречаются случаи, когда определенные общественные отношения не подлежат законодательному регулированию, что может быть обусловлено пробелами в области права или правовыми пробелами.

В статье было уделено внимание необходимости более точного определения и использования терминов «устранение», «преодоление», «восполнение» пробелов в праве. В частности, следует полностью исключить возможность определения терминов «устранение разрыва», «восполнение разрыва». По мнению автора, в тех случаях, когда речь идет не о полном устранении пробелов, а непосредственно о роли судебно-правовой системы в заполнении этих пробелов, необходимо использовать термин «заполнить пробелы». Под «восполнением пробелов» понимается принятие компетентным государственным органом (судом) специального решения по спорным правоотношениям в условиях выявления пробела в законодательстве или праве. Понятие «устранение пробелов», подразумевающее их полное устранение в системе права и закона, должно быть признано наиболее адекватным для функций, выполняемых компетентными правотворческими органами - законодательными, исполнительными и т.д. Устранение пробелов производится с помощью добавок, дополнение к дополнению является полномочием правотворческих органов и является разработкой недостающей нормы права.

Что касается термина «преодоление пробелов», то, на наш взгляд, он имеет свою область применения: это деятельность компетентных государственных органов (регистрационных органов, ведомственных комитетов и т.д.), которые часто в своей деятельности вынуждены решать вопрос о том, как действовать в случае выявления пробелов в правовом регулировании.

Таким образом, совокупность вышеуказанных понятий - «устранение», «восполнение», «преодоление» пробелов в однозначном правовом содержании права, а также их конкретизация позволят более четко выявить характер деятельности законодательных и правоохранительных органов в процессе восполнения и устранения их пробелов в праве.

Ключевые слова: *пробел в праве, правоохранительная деятельность, законодательство, отсутствие регулирования, аналогия права, аналогия закона, правотворчество, суд, совершенствование права*

ARMEN ASATRYAN – The Concept of Filling, Eliminating Gaps in Law and Ways to Overcome Them. – In the process of legal regulation of public relations, there are cases when certain public relations are not subject to legislative regulation, which may be due to law or legal gaps.

The attention has been paid in the article on the need for a more precise definition and use of the terms "elimination", "overcoming", "filling" gaps in the law. In particular, the possibility of defining the terms "closing the gap", "filling the gap" should be completely excluded. According to the author, in those cases when it is not about the complete elimination of gaps, but directly about the role of the judicial and legal system in filling these gaps, the term "fill in the blanks" should be used. "Filling in the gaps" means the adoption by the competent state body (court) of a special decision on disputed legal relations in the context of identifying a gap in the legislation or law. The concept of "elimination of gaps", implying their complete elimination in the system of right and law, should be recognized as the most adequate for the functions performed by the competent law-making bodies - legislative, executive, etc. The gaps are eliminated with the help of the additives; the supplement to the supplement is the authority of law-making bodies and is the development of the missing rule of law.

As for the term "bridging gaps", in our opinion, it has its own scope, it is the activity of competent state bodies (registration authorities, departmental committees, etc.), which often have to decide in their activities how to act in case of gaps in legal regulation.

Thus, the combination of the above mentioned concepts of "elimination", "filling in", "overcoming" gaps in the unambiguous legal content of the law, as well as their concretization, will make it possible to more clearly identify the nature of the activities of legislative and law enforcement agencies in the process of filling and eliminating their gaps in law.

Key words: *gap in law, law enforcement activity, legislation, non-regulation, analogy of law, law enforcement, court, perfection of law*